STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifică a Universtității de Stat din Moldova, 2025, nr. 3(183)

CZU: 159.96:616.896 **https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_31**

ETIOLOGIA TULBURĂRILOR DE SPECTRU AUTIST: O ANALIZĂ INTEGRATIVĂ A FACTORILOR PSIHOLOGICI

Carolina ZLENCO,
Universitatea de Stat din Moldova

În lucrare este prezentată etiologia complexă a tulburărilor de spectru autist (TSA), examinând evoluția conceptelor și a teoriilor etiologice din perspectiva mai multor abordări psihologice. Analiza pornește de la factorii psihologici fundamentali care influențează dezvoltarea TSA și se extinde către principalele paradigme istorice, în special asupra perspectivei behavioriste și psihanalitice. Componenta behavioristă este analizată prin accentul pus pe învățarea și adaptarea comportamentului, oferind o înțelegere bazată pe modele experimentale. În contrast, abordarea psihanalitică oferă o interpretare profundă a factorilor emoționali și inconștienți implicați în dezvoltarea autismului. În acest context, sunt discutate și concepte precum „mama suficient de bună" și importanța atașamentului în primele stadii de viață. Articolul aduce o contribuție esențială în înțelegerea modului în care factorii psihologici interacționează cu perspectivele behavioriste și psihanalitice pentru a construi o imagine cuprinzătoare asupra etiologiei tulburării de spectru autist (TSA).

Cuvinte-cheie: *etiologia tulburărilor de spectru autist (TSA), factori psihologici, perspectiva behevioristă, perspectiva psihanalitică, „mama suficient de bună", atașament, dezvoltare emoțională.*

THE ETIOLOGY OF AUTISM SPECTRUM DISORDERS: AN INTEGRATIVE ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL FACTORS

The paper presents the complex etiology of autism spectrum disorders (ASD), examining the evolution of etiological concepts and theories from the perspective of several psychological approaches. The analysis starts from the fundamental psychological factors influencing the development of ASD and extends to the main historical paradigms, especially the behaviorist and psychoanalytic perspectives. The behaviorist component is analyzed through an emphasis on learning and behavioral adaptation, providing an understanding based on experimental models. In contrast, the psychoanalytic approach offers a deep interpretation of the emotional and unconscious factors involved in the development of autism. In this context, concepts such as the "good enough mother" and the importance of attachment in the early stages of life are also discussed. The article makes an essential contribution to understanding how psychological factors interact with behaviorist and psychoanalytic perspectives to build a comprehensive picture of autism spectrum disorder (ASD) etiology.

Keywords: *etiology of autism spectrum disorders (ASD), behaviorist perspective, psychoanalytic perspective, the evolution of etiological concepts, "good enough mother", attachment, emotional development.*

Introducere

Tulburarea de spectru autist (TSA) reprezintă un complex de condiții neurodevelopmentale caracterizate prin dificultăți în comunicarea socială și comportamente repetitive sau restrictive. Studiile în domeniu relevă că etiologia TSA este multifactorială, incluzând interacțiuni între factori genetici predispozanți și factorii de mediu. Actualmente, nu poate fi invocat un factor central care determină fenomenul autist, demersurile de cercetare fiind orientate către diferite domenii științifice. Studiile genetice au arătat o componentă ereditară semnificativă, iar cercetările din domeniul medicinii și psihologiei investighează în continuare rolul factorilor psihologici și de mediu. În domeniul psihologic, putem identifica astăzi două școli care și-au expus extensiv părerea privind etiologia TSA: abordarea behavioristă și abordarea psihanalitică. Abordarea behavioristă, prin terapii precum analiza aplicată a comportamentului (ABA), se concentrează pe modelarea și întărirea comportamentelor adaptative și reducerea celor disfuncționale. Pe de altă parte, perspectiva psihanalitică se axează pe înțelegerea proceselor psihice interne și a relației copilului cu mediul familial și afectiv. Dat fiind specificul său teoretic și metodologic, psihanaliză a explorat variabile ce țin de dimensiunea inconștientă a comunicării, totodată accentuând rolul relaționării și dimensiunii afective. Din perspecti-

vă psihanalitică, TSA poate fi înțeleasă din prisma relațiilor timpurii de atașament și a dificultăților în dezvoltarea sentimentului de sine. De asemenea, psihanaliza explorează modul în care experiențele emoționale și relațiile primare pot influența dezvoltarea psihică și reacțiile autiste ale copilului. Analiza integrativă a abordărilor behavioristă și psihanalitică prezintă o perspectivă complexă asupra TSA, oferind posibilitatea îmbinării strategiilor terapeutice directive cu analiza profundă a experienței interne a individului.

Metode de cercetare aplicate

În elaborarea prezentului articol au fost utilizate mai multe metode de cercetare, respectiv, analiza documentară a inclus studierea publicațiilor științifice relevante și a resurselor online din Republica Moldova și din străinătate. Observația participativă a fost aplicată în interacțiunea directă cu copiii cu autism, familiile și persoanele lor de suport, oferind o perspectivă complex asupra particularităților fenomenului abordat.

Rezultate obținute și discuții

Factorii psihologici care influențează dezvoltarea tulburărilor de spectru autist (TSA)

Tulburările de spectru autist (TSA) sunt caracterizate printr-o combinație unică de trăsături comportamentale și de interacțiune socială, care variază semnificativ de la un individ la altul. În acest context, se evidențiază o serie de factori psihologici care influențează dezvoltarea tulburărilor de spectru autist.

Stilurile de atașament

Teoriile atașamentului, formulate de J. Bowlby (1969) și M. Ainsworth (1978), sugerează că relațiile timpurii pe care copiii le trăiesc determină un impact semnificativ asupra dezvoltării sociale și emoționale a lor [1, p. 78; 6, p. 83-84]. În special, s-a demonstrat că atașamentul nesigur sau evitant poate juca un rol semnificativ în dificultățile de socializare la copii, ceea ce poate perpetua simptomele autiste (Bowlby, 1969) [6, p. 84]. Un studiu efectuat de I. Bretherton (1992) arată că copiii cu stiluri de atașament nesigur au mai multe șanse să dezvolte probleme în relațiile interumane [7, p. 759]. În aceiași ordine de idei, S. Schore (2001) afirmă că copiii care au experimentat atașamente negative în copilărie pot avea dificultăți în a crea relații sănătoase cu semenii și în a înțelege emoțiile altora [26, p. 10].

Stresul parental

Stresul parental reprezintă un alt factor psihologic important, în cercetările dedicate acestei variabile fiind formulate întrebări pertinente care vizează atât stresul în perioada prenatală, cât și stresul în perioada postnatală. Cercetările relevă că stările emoționale negative pot influența interacțiunile dintre părinți și copii, afectând dezvoltarea socială și emoțională a acestora, desi nu pot fi formulate concluzii ferme privind relația dintre starea de stres al părintelui și apariția TSA (Mark și al., 2011) [17, p. 327]. În același timp, studiile de specialitate relevă că părinții care se simt copleșiți de responsabilitățile asociate cu creșterea unui copil cu nevoi speciale pot experimenta anxietate și depresie (Singer și al., 2007) [27, p. 357].

Factori comportamentali

Conceptul de modelare comportamentală, conform căruia copiii învață comportamente prin observare și imitare, este crucial pentru înțelegerea tulburărilor de spectru autist TSA. Grație cercetărilor sale, Bandura a demonstrat că modelarea și îmbunătățirea comportamentului prin observație sunt esențiale pentru învățarea socială [5, p. 120]. Astfel, dacă un copil este expus la comportamente anxioase sau evitante, este mai probabil să dezvolte comorbidități comportamentale care agravează simptomele autiste (Bandura, 1977).

Factorii cognitivi

Deficitele cognitive sunt frecvente în rândul persoanelor cu tulburări de spectru autist TSA. Problemele de procesare a informației și dificultățile legate de abilitatea de a înțelege emoțiile și intențiile altora contribuie la manifestarea tulburărilor de spectru autist TSA (Baron-Cohen, 1995) [3, p. 29]. Aceste deficite pot influența modul în care copiii percep și interacționează cu ceilalți, exacerbând simptomele autiste (Happe, 1994). Studiile efectuate de cercetătorii U. Frith și F. Happe (1999) arată că persoanele cu tulburări din spectru autist TSA au adesea dificultăți în a interpreta indicii sociale subtile [11, p. 175].

Factori afectivi

Gestionarea emoțiilor reprezintă un alt aspect important, având în vedere că dificultățile în acest domeniu sunt frecvent întâlnite în rândul persoanelor cu tulburări din spectru autist TSA. Aceste dificultăți pot

fi cauzate de o sensibilitate emoțională crescută sau de incapacitatea de a înțelege și gestiona propriile emoții, ceea ce duce adesea la comportamente problematice sau la izbucniri de furie (Kerns și Brumariu, 2014) [13, p. 63]. Stările vulnerabile ale copiilor cu tulburări de neurodezvoltare pot determina comportamente problematice care sunt frecvente în rândul acestora (Schmidt, 2014) [28, p.163].

În 2007, R. Landa a realizat mai multe studii dedicate autismului, concentrându-se pe dezvoltarea emoțională, comunicarea socială și modul în care copiii cu tulburare de spectru autist gestionează emoțiile. Rezultatele acestor studii au scos în evidență particularitățile afective ale copiilor cu TSA, în mod special exploziile de furie și detașarea emoțională [15, p. 16-17].

Evoluția conceptelor privind etiologia tulburării de spectru autist

Tulburarea de spectru autist (TSA) a atras atenția cercetătorilor începând cu prima sa descriere oficială încă de către psihiatrul L. Kanner în 1943. De-a lungul deceniilor, teoriile despre cauzele tulburării de spectru autist au evoluat semnificativ, pe măsură ce tehnologia și cunoștințele în domeniul geneticii și neuroștiințelor s-au dezvoltat. Principalele etape în dezvoltarea acestui concept, relevă un parcurs complex de cercetare a fenomenului autist, în contextul acestor demersuri științifice fiind formulate ipoteze importante cu referire la etiologia TSA.

Teoria psihogenică

Prima abordare majoră în ceea ce privește etiologia autismului a fost teoria psihogenică, susținută de L. Kanner (1943) și ulterior de B. Bettelheim (1950). Conform perspective lui Bettelheim, autismul era văzut ca rezultatul unor experiențe timpurii traumatizante, legate de o „maternitate rece" (conceptul de „mame frigorifice"). Această teorie a lui Bettelheim sugera că părinții care erau distanți emoțional față de copiii lor ar fi fost cauza dezvoltării simptomelor autiste la aceștia [8, p. 154]. Teoria lui Bettelheim a fost respinsă treptat, în special în anii 1970, odată cu acumularea dovezilor științifice care demonstrau că factorii genetici și biologici sunt determinanți cruciali în tulburarea de spectru autist TSA. Astfel, psihogeneza nu a oferit o explicație suficientă și a avut efecte negative asupra familiilor afectate, accentuând sentimente de vinovăție ale părinților.

Abordările genetice și neurologice

Începând cu anii '60, cercetătorii M. Rutter și B. Rimland au început să exploreze bazele biologice ale autismului [23, p. 142; 25, p. 93]. Studii gemelare efectuate de Rutter (1970) au demonstrat existența unei componente genetice puternice în etiologia TSA [23, p. 144]. Conform studiilor recente, efectuate de T. Bourgeron și S. Baron-Cohen (2000) se estimează că ereditatea autismului este de aproximativ 80%, cu numeroși factori genetici implicați [9, p. 83]. Cercetările neurologice din această perioadă au început să identifice anomalii în structura și funcționarea creierului la persoanele cu autism, care se referă la volume cerebrale mărite și disfuncții în rețelele neuronale implicate în procesarea informației sociale. În această perioadă, a avut loc recunoașterea faptului că TSA are o bază neurobiologică complexă, studiile genetice deschizând calea către o înțelegere mai detaliată a mecanismelor implicate [4, p. 95].

Teoria neuroinflamatorie și rolul factorilor de mediu

Cu progresele în tehnologia genetică și imagistica cerebrală, cercetările semnate de Pardo-Villamizar (2005), Ashwood (2006) și Naviaux (2013) au sugerat că tulburările din spectrul autist nu sunt cauzate doar de factori genetici, ci de interacțiuni complexe între factori genetici și mediu. Factorii de mediu precum expunerea prenatală la toxine, infecții virale, stresul matern, sau chiar vârsta înaintată a părinților au fost identificați ca posibili contribuitori la dezvoltarea TSA. Teoriile acestor autori sugerează că inflamațiile prenatale și dereglările sistemului imunitar pot juca un rol important în dezvoltarea creierului, contribuind la riscul de autism [22, p. 75; 2, p. 38; 20, p. 284]. Studiile lui Naviaux (2013) privind neuroinflamația și disfuncția microglială în creier au arătat că aceste mecanisme pot afecta dezvoltarea rețelelor neuronale esențiale în procesarea informației sociale și cognitive [20, p. 286].

Modelul integrativ al TSA

În prezent, există un consens tot mai mare cu referire la idea că autismul constituie o tulburare multifactorială. Autori precum Charman (2010) și Conner (2010) susțin un model integrativ, în care factorii genetici, mediul și procesele neurobiologice se intersectează pentru a determina riscul și manifestările autismului. Aceste modele de cercetare presupun că anomaliile în structura și funcția creierului, combinate

cu predispoziții genetice și expuneri de mediu, conduc la variații în manifestările comportamentale caracteristice TSA [10, p. 119; 21, p. 188]. Studiile recente se concentrează pe identificarea circuitelor neuronale implicate și a factorilor epigenetici care pot modifica expresia genelor în contextul TSA, oferind o viziune mai clară asupra modului în care diferiți factori contribuie la această tulburare complexă.

Abordarea școlilor behavioristă și psihanalitică asupra fenomenologiei și etiologiei tulburărilor de spectru autist

Tulburarea de spectru autist (TSA) a fost abordată din multiple perspective, fiecare încercând să ofere o înțelegere a fenomenologiei și etiologiei acestei tulburări. Două dintre cele mai influente școli de gândire care au contribuit la dezvoltarea teoriei și tratamentului autismului sunt școala behavioristă și cea psihanalitică. Acestea au propus teorii distincte, adesea aflate în contradicție, cu referire la cauzele și manifestările autismului.

Abordarea behavioristă

Perspectiva behavioristă asupra autismului s-a concentrat pe comportamentul observabil și pe modul în care acest comportament poate fi modificat prin intervenții specifice. Fondatorii acestei abordări, precum renumitul psiholog american B. F. Skinner, unul dintre cei mai influenți teoriticieni ai behaviorismului (1930-1940) și psihologul american I. Lovaas (1960), au pus accent pe influența mediului și pe rolul întăririi și condiționării în modelarea comportamentului autist [29, p. 39; 16, p. 9]. Skinner a pus bazele beheviorismului în primele decenii ale secolului XX, iar Lovaas a aplicat aceste principii în tratamentul autismului în anii ‘60. Teoria behavioristă a lui Lovaas (1960) se bazează pe premisa că comportamentele autiste nu sunt determinate de factori interni sau psihodinamici, ci de răspunsuri la mediu [16, p. 8]. În special, comportamentele considerate „autiste” erau văzute ca fiind rezultatul unor deficite în procesul de învățare, în special în ceea ce privește imitația socială și limbajul. Persoanele cu TSA prezintă dificultăți în învățarea abilităților sociale și în înțelegerea semnalelor sociale din cauza unui deficit în acest proces. Lovaas, considerat a fi unul dintre cei mai importanți cercetători în abordarea comportamentală a autismului, a dezvoltat *Terapia Comportamentală Aplicată* (ABA – Applied Behavior Analysis) (1987). Aceasta se bazează pe principiile condiționării operante și utilizează întărirea pozitivă pentru a modela comportamentele dorite și pentru a reduce comportamentele problematice. Actualmente, ABA a devenit una dintre cele mai validate intervenții în tratamentul TSA și continuă să fie utilizată pe scară largă [16, p. 19]. Deși abordarea behavioristă a avut un succes notabil în tratarea autismului, criticii au susținut că ea poate fi limitativă, concentrându-se exclusiv pe simptomele observabile fără a aborda aspectele emoționale și cognitive interne ale individului. De asemenea, au existat preocupări etice legate de utilizarea ABA, în special în ceea ce privește structura rigidă și intensitatea intervenției.

Perspective psihanalitice asupra autismului

În contrast, abordarea psihanalitică, dezvoltată în cadrul teoriei freudiene și ulterior extinsă de cercetători precum M. Klein, B. Bettelheim, M. Mahler, D. Meltzer s-a concentrat pe explorarea lumii interne a individului și a relațiilor sale timpurii. Potrivit acestei perspective, TSA este rezultatul unor conflicte inconștiente și al unei perturbări în dezvoltarea relațiilor primare între copil și figurile parentale [14, p. 17; 8, p. 154].

Din perspectivă psihanalitică, în perioadele incipiente de cercetare asupra acestui fenomen, autismul a fost asociat cu retragere în lumea interioară a copilului, cauzată de anxietăți timpurii sau de incapacitatea de a integra experiențele emoționale externe [14, p.16]. M. Klein (1930-1940), de exemplu, a descris acest fenomen ca fiind o formă extremă de regresie în stadiile timpurii ale dezvoltării psihice, unde copilul se apără împotriva anxietăților copleșitoare prin izolarea de realitatea exterioară [14, p. 17].

B. Bettelheim (1967) a introdus conceptul de „mamă frigorifică”, în lucrarea sa „The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self”, susținând că autismul apare din cauza unei relații deficitare între mamă și copil, unde mama este percepută de copil ca fiind distantă și rece emoțional. Această teorie a avut un impact puternic asupra comunității academice și spațiului public, deși a fost ulterior desființată pe baza unor dovezi științifice mai solide [8, p. 159]. În același timp, psihanalistul britanic D. Winnicott, a sugerat că o „mama suficient de bună” reprezintă condiția principală pentru dezvoltarea unei identități de sine sănătoase a copilului. Autorul susține că dificultățile în relația mamă-copil pot contribui la dezvoltarea unor trăsături autiste, sugerând că un atașament inadecvat poate influența gravitatea simptomelor TSA (Winnicott, 1960) [30, p. 77].

Psihanaliza, abordează nu doar influențele externe, ci în mod special felul în care structura interna a personalității și conflictele interne contribuie la manifestarea simptomelor. Aceasta implică aspecte emoționale și inconștiente care nu sunt întotdeauna observabile (Mahler și al., 1975) [18, p. 89]. În psihanaliză, intervențiile terapeutice au încercat să abordeze TSA prin facilitarea unei reîntoarceri la realitate și construirea relațiilor emoționale cu ceilalți. Terapia jocului practicată de psihiatra și psihanalista M. Mahler (1950-1970) și tehnicile de interpretare psihanalitică practicate de D. Meltzer (1960-1980) au fost utilizate pentru a explora conflictele inconștiente ale copilului și a încuraja expresia emoțiilor refulate [19, p. 139]. Și abordarea psihanalitică a autismului a fost intens criticată, în special pentru blamarea părinților, în special a mamelor. Pe măsură ce cercetările au avansat, teoriile psihanalitice asupra autismului și-au pierdut din importanță, iar cercetătorii au început să exploreze mai degrabă etiologia genetică și neurobiologică a TSA. Totuși, psihanaliza a contribuit la înțelegerea experienței subiective a persoanelor cu autism, chiar dacă explicațiile sale etiologice nu au fost susținute de dovezi empirice [12, p. 129].

Concluzii

Etiologia tulburărilor de spectru autist reflectă o complexitate de factori interdependenți, în care influențele biologice, psihologice și de mediu joacă roluri esențiale. Deși aspectele biologice și genetice oferă la momentul actual cele mai notabile concluzii, factorii psihologici rămân a fi o variabilă importantă în această complexitate a etiologiei TSA.

Deși atât behaviorismul, cât și psihanaliza au avut contribuții importante în înțelegerea și tratamentul autismului, acestea prezintă viziuni fundamental diferite asupra fenomenologiei și etiologiei TSA. Behaviorismul se concentrează pe comportamentele observabile și pe modificarea acestora prin intervențiile mediului, în timp ce psihanaliza explorează lumea internă a copilului și relațiile sale emoționale timpurii. În prezent, niciuna dintre aceste abordări nu este considerată suficientă pentru a explica pe deplin autismul, dar fiecare a oferit perspective valoroase asupra tratamentului și înțelegerii acestei tulburări complexe.

Explorarea evoluției conceptelor etiologice, cu o analiză a perspectivelor behavioristă și psihanalitică, ne oferă o înțelegere mai amplă asupra modului în care diverse abordări contribuie la sprijinirea dezvoltării copiilor cu TSA. Astfel de abordare integrativă subliniază importanța intervențiilor personalizate și a susținerii continue, necesare pentru o dezvoltare adaptativă și echilibrată.

Bibliografie:

1. AINSWORTH, M. D. S. *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation.* USA: Lawrence Erlbaum. 1978. ISBN 978-0898594619.
2. ASHWOOD, P. *Elevated Immune Response in Children with Autism. Journal of Neuroinflammation.* USA. 2006. DOI 10.1016/j.jneuroim.2006.10.006.
3. BARON-COHEN, S. *Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind*. USA. The MIT Press. 1995. ISBN 978-0262522250.
4. BARON-COHEN, S. *The Science of Evil: On Empathy and the Origins of Cruelty.* USA. Basic Books. 2011. ISBN 978-0465023530.
5. BABDURA, A. *Social Learning Theory*. USA. Prentice Hall. 1977.ISBN 978-0138167448.
6. BOWLBY, J. *Attachment and Loss: Volume I. Attachment.* USA. Basic Books. 1969. ISBN 978-0465005437.
7. BRETHERTON, I. *The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. Developmental Psychology*. 28(5), USA. 1992. DOI 10.1037/0012-1649.28.5.759.
8. BETTELHEIM, B. *The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self.* New York: Free Press. 1967. ISBN 978-0029210303.
9. BOURGERON, T. *Genetics of autism spectrum disorders. Annual Review of Genomics and Human Genetics*. USA. 2015. DOI 10.1146/annurev-genom-090314-032622. *The Role of Rare Genetic Variants in the Etiology of Autism. Nature Reviews Genetics*. USA. 2016. DOI 10.1038/NRG.2016.112.
10. CHARMAN, T. *The significance of early diagnosis of autism spectrum disorders.* The Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders. USA: Ed.Wiley. 2012 4-th edition. ISBN 978-0470671091.

11. FRITH, U. & HAPPE, F. *Theory of Mind in People with Autism. Understanding Other Minds: Perspectives from Developmental Cognitive Neuroscience.* UK: Oxford University Press. 1999. ISBN 978-0198524477.
12. FRITH, U. *Autism: Explaining the Enigma*. Oxford: Blackwell Publishing. 2003. ISBN 978-1405108681.
13. KERNS, K.A., & BRUMARIU, L.E. *Affect regulation and attachment in the context of parenting. The Handbook of Parenting: Volume 3: Being and Becoming a Parent.* USA: Ed. Routledge. 2016. ISBN 978-1138650967.
14. KLEIN, M. *Some Theoretical Conclusions Regarding the Emotional Life of the Infant. Psychoanalytic Study of the Child.* London: Hogarth Press. 1952. ISSN 0079-6302.
15. LANDA, R. J. *Early Communication Development and Intervention for Children with Autism. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(1). USA. Oxford University Press. 2007. ISBN 978-0199226550.
16. LOVAAS, O.I. *Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(1), USA. 1987. ISSN 0022-006X.
17. MARK, L.J. *Parental stress and the risk for anxiety disorders in youth. Journal of the American Cademy of Child and Adolescent Psychiatry.* 59 (9). USA. 2011. ISSN 0890-8567.
18. MAHLER, M., PINE, F., & BERGMAN, A. *The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation.* New York: Basic Books. 1975. ISBN 978-0465071036.
19. MELTZER, D. *The Psycho-Analytic Process.* UK. Karnac Books. 1978. ISBN 978-1855751953.
20. NAVIAUX, D.W. *Metabolic Features of Autism. American Journal of Medical Genetics Part B: Neropsychiatric Genetics*. 162B (5) 2013. ISSN 1552-4841.
21. O' CONNOR, F. *The Integrative Model of Autism: Theoretical Perspectives. Autism: An Integrated View from Neurodevelopmental Perspectives.* USA. Springers. 2015.ISBN 978-1493932930.
22. PARDO-VILLAMIZAR, W.C. *Inflammation and Autism. Advances in Neuroinflammation.* USA: Springer. 2005. ISBN 978-0387258876.
23. RUTTER, M. *Aetiology of autism. Autism: A Comprehensive Guide.* UK: Wiley. 2005. pp. ISBN 978-0470022967.
24. RUTTER, M., JULIE, A.H. SMITH. *Autism: A Comprehensive Occupational Therapy Approach.* UK: Jessica Kingsley Publishers. 2005. ISBN: 978-1843102582.
25. RIMALD, B. *Autistic Children: A Guide for Parents.* USA: Prentice-Hall. 1964. ISBN 978-0517551933.
26. SCHORE, A.N. *The Effects of Early Relational Trauma on the Right Brain. Journal of American Psychoanalitic Association*. 49(1) 2001. ISSN 0003-0673.
27. SINGER, G.H. *Prevalence and Range of Nonverbal Communication in Children with Autism. Autism: The International Journal of Research and Practice.* 11UK. 2007. ISSN 1362-3613.
28. SCHMIDT, J. *Emotional Regulation in Children with Autism. Advances in Autism Research. USA: Springer.* 2014. ISBN 978-143906856.
29. SKINNER, B.F. *Science and Human Behavior.* New York: Ed: Macmillan. 1953. ISBN 978-0029290103.
30. WINNICOT, D.W. *The Depressed Patient.* UK: The Hogarth Press (The Institute of Psycho-Analysis) 1978. ISBN 978-0900022268.

N. B.: *Prezentul articol a fost elaborat în cadrul participării autorului la Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Protecţia drepturilor persoanelor cu dizabilităţi: abordări multidisciplinare”, organizată la Universitatea de Stat din Moldova la 28 noiembrie 2024.*

Date despre autor:
Carolina ZLENCO, psiholog, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0000-0002-6430-9838
E-mail: czlenco@gmail.com

Prezentat: 28.02.2025